

ÍNDEX

1 – INTRODUCCIÓ

2 – OBJECTIUS I DESENVOLUPAMENT

3 – ÀREA DE LES EMOCIONS

4 – ÀREA DE LA SOCIALITZACIÓ

5 – ÀREA DEL LLENGUATGE

6 – GLOSSARI

7 – BIBLIOGRAFIA

INTRODUCCIÓ

Davant el greu problema de la violència contra les dones, fonamentalment dins l'àmbit domèstic, s'ha passat de considerar-ho com un "assumpte privat" que es produïa i es resolia dins l'entorn familiar, a tractar-ho com un problema social, que requereix intervenció pública.

Enfront de les conseqüències que produïx este tipus de violència contra les dones, s'han articular, des de les administracions públiques, tota una sèrie de mesures assistencials per fer front a les necessitats més immediates que requerixen moltes d'estes situacions.

Però més enllà de les polítiques i recursos assistencials que són necessaris, també hem de realitzar una prevenció eficaç des de les edats més primerenques.

Entenent que la prevenció de la violència contra les dones no pot ser una actuació aïllada, ha d'anar unida a una prevenció de la violència en general, sempre paral·lela a la prevenció i eradicació de les diferències de gènere, com la desmitificació de tasques domèstiques i/o professions.

Per previndre la violència contra les dones es considera necessari modificar les pautes socials i culturals de comportament basades en la idea de la inferioritat o la superioritat d'un dels sexes i en l'atribució de papers estereotipats a la dona i a l'home, i eliminar l'ús de la violència com a mode de resolució de conflictes.

Encara que la igualtat és un dels valors en què es fonamenten les societats democràtiques, ben sovint el seu significat es buida de contingut en la pràctica quotidiana. "Totes i tots som iguals", però igualar no significa fer taula rasa amb la pluralitat de caràcters, sers i situacions.

La igualtat no és l'eliminació de les diferències sinó l'absència de discriminació per l'existència d'eixes diferències.

Durant la nostra vida, aprenem a comportar-nos amb les altres persones. Repetim conductes que acceptem com a vàlides, per costum, perquè així ens les ensenyen des de la infància, encara que algunes d'elles es basen en prejudis i provoquen la indefensió dels que es mostren diferents. Si creem oportunitats d'igualtat, avançarem en una societat més igualitària i eradicarem la violència.

En els últims anys conceptes com educar en valors o en concret educar en igualtat s'han fet la màxima de l'educació formal, això no obstant és difícil posar en pràctica este tipus d'educació, ja que l'alumnat a més de rebre una educació dins l'escola té una influència educativa externa.

Hem de crear pràctiques educatives que creen impacte en l'alumnat, perquè el flux d'informació, socialització i educació siga capaç de donar-los una altra visió de la realitat social. Des de l'àmbit educatiu es reconeix la necessitat i la importància d'aplicar estos conceptes d'educació en igualtat, valors, etc.

En els últims anys està augmentant la violència entre adolescents, per la qual cosa la prevenció de la violència a estes edats podem considerar que és tardana, que l'actuació ha de realitzar-se abans. Trobem necessari realitzar la prevenció de violència des dels primers anys del xiquet i de la xiqueta, i com és habitual, per arribar a la màxima població açò ha de realitzar-se des dels centres educatius de primària, en el nostre cas els centres educatius de primària de la ciutat de València.

Este material intenta servir de guia orientativa a l'equip docent del centre educatiu, per tal com és, subjecta a possibles modificacions per part del centre segons necessitats. És de vital importància que el centre faça partícips d'este projecte a les mares i pares de l'alumnat, perquè este procés de canvi el facen seu i s'aplique també fora dels centres educatius.

OBJECTIUS I DESENVOLUPAMENT

L'objectiu general que busquem a través d'estos tallers és la prevenció de la violència contra les dones des dels primers anys d'edat.

A través dels següents objectius específics:

- Previndre la violència contra les dones des dels primers anys d'edat
- Educar en els conceptes d'igualtat de gèneres.
- Ajudar a la resolució de conflictes sense violència, educar la ràbia.
- Destacar la diferència com a base de la "bellesa".
- Conèixer i aprendre a defensar el nostre espai i el nostre cos.
- Desmitificar tasques femenines i/o masculines.
- Educar en l'empatia, educar els sentiments i treballar l'autoconcepte.

Estos objectius es van desenvolupant a través de les següents àrees en cada un dels cicles de primària:

- Àrea de les Emocions
- Àrea de la Socialització
- Àrea del Llenguatge

ÀREA DE LES EMOCIONS

Primer cicle: als sis anys d'edat l'alumnat es reconeix com a persona, tant física com psicològicament; crea el seu autoconcepte i, alhora que té una idea clara de com li agradaria ser, comença a configurar la seua personalitat.

Tant xiquetes com xiquets saben expressar les seues emocions i comencen a assimilar —per imitació— les diferents maneres o formes d'expressar-les segons el gènere —(“els xiquets no ploren”)—, tot imitant patrons de conducta.

A l'hora de treballar esta àrea dins l'aula, és important que l'alumnat conega tots els sentiments que hi ha i com s'expressen, a través de la gesticulació, interpretació i de la visualització tal com ho expressa la resta de l'alumnat. D'esta manera el que volem aconseguir és autoidentificar els nostres propis sentiments, identificar els sentiments dels altres i reconèixer els estats anímics d'una persona, sobretot com a resposta als nostres actes (per exemple, si ofenem una persona per l'expressió de la seua cara podem reconèixer que està ofesa, és la comunicació no verbal). Els sentiments no estan relacionats únicament amb un sexe, tant xiquetes com xiquets poden sentir alegria, amor, tristesa, ràbia ...

Una altra de les qüestions importants en esta àrea —una vegada reconeguts els sentiments— és saber reaccionar positivament davant els nostres propis sentiments. Sentir-se enfadat no és negatiu, forma part dels estats d'ànim d'una persona, però si és negatiu tindre una reacció violenta com a resposta a eixa sensació. Per això hem d'aclarir que a estes edats hi ha altres vies possibles de reacció, com és el diàleg, la relaxació ... En definitiva, ensenyar a controlar les nostres reaccions.

Hem de potenciar a l'alumnat l'autoreconeixement positiu, per tal d'aconseguir en els anys posteriors un bon grau d'autoestima.

Segon cicle: l'alumnat de segon cicle de primària s'autoreconeix com a persona influenciada per la manera com el veuen els altres. El desenvolupament de la seua personalitat dependrà tant de l'opinió que cada persona té de si mateix, com de l'opinió que tenen sobre ella les altres persones. Per això és important que aconseguisquen una imatge positiva de si mateix, tot desenvolupant així l'autoestima.

Tan important com l'autoconcepte és que aconseguisquen una empatia amb la resta dels seus companys, sobretot amb l'alumnat del sexe oposat.

Per treballar l'autoconcepte i l'empatia dins l'aula és bo de realitzar amb aquells una visualització on l'alumnat es veja al lloc d'una altra persona, en este cas com una persona del sexe oposat. Posteriorment se'ls fa preguntes sobre com s'han vist, quina professió realitzarien si foren del sexe oposat, o quines característiques psicològiques tindrien, de quina forma els agradaria que els tractaren. Posteriorment l'alumnat explica estes tres preguntes i veiem així si tenen la mateixa manera de pensar, tant si seran xiques o xics, i quines diferències de gènere existixen per poder treballar-les i aconseguir així la igualtat.

Tercer cicle: ens trobem a una etapa de canvis —sobretot a nivell físic— que afectarà el seu estat emocional, ja que comencen a adonar-se de sentir-se observats, i que eixos canvis comencen a fer-se visibles, i que arriben a ser en bona part de l'alumnat la base de les seues frustracions.

A esta etapa és imprescindible que l'alumnat haja aconseguit una autoestima i autoconcepte que li permeta superar estos obstacles, arribant fins i tot a potenciar encara més la seua autoestima i autoconcepte.

Considerem que la base per a treballar esta àrea és conèixer-se tant física com psicològicament. Amb el primer autoconeixement pretenem que s'accepten tal com són i el seu ritme de creixement, que generalment és més ràpid en les xiquetes que en els xiquets. En el segon autoconeixement, es pretén que tant xiquetes com xiquets sàpien com són, com es comporten, quines coses els agrada de si mateix i quines coses els agrada als altres de la seua persona.

També és bo realitzar una visualització en què es vegem a si mateix i se'ls ensenya a valorar la necessitat d'eixe canvi físic per afrontar etapes posteriors del desenvolupament de la persona que té a veure amb la pròpia essència de la part fisiològica humana.

A estes edats l'autoestima ha de potenciar-se amb reforços positius i a través de l'empatia, les actituds igualitàries de l'alumnat projectaran este concepte als altres.

ÀREA DE LA SOCIALITZACIÓ

Primer cicle: Al primer cicle l'alumnat entra en contacte amb un ampli grup d'iguals creant una micro societat, dins la qual marca les seues pròpies pautes de relació. Així mateix han d'assimilar unes normes imposades pel centre produint-se un xoc entre ambdós. D'esta manera van assimilant el concepte de norma dins esta micro societat.

A l'hora de treballar esta àrea a l'aula la primera i principal cosa és deixar clar que la norma que regix totes les normes és el respecte als altres i a un mateix, traslladant-ho a totes les àrees, i en estos tallers en especial, es fa amb el respecte al sexe oposat. Dins esta micro societat cal demostrar la importància de les normes per al seu bon funcionament.

És molt important el treball en equip on l'alumnat establirà les funcions de cada membre de l'equip tot alternant-hi funcions tant a xiquetes com a xiquets.

A esta edat les normes imposades haurien de ser explicades amb exemples *in situ* perquè l'alumnat valore la importància de l'existència d'estes. L'alumnat a més de tindre les normes establides pel centre també viu en relació amb altres micro societats (família, altres grups d'iguals,...) i estes han d'estar d'acord, per això és important que l'escola i la família mantinguen les mateixes pautes generals de comportament.

Segon cicle: A esta edat les xiquetes i xiquets busquen compartir els moments d'oci, en la majoria dels casos, amb un grup del mateix sexe, creant així diferències de gènere. És ací on comencen a reproduir estereotips (el futbol és dels xiquets, les cuinetes són de les xiquetes), utilitzant qualificatius de manera despectiva entre ells: *homenot* (xiqueta), *marieta* (xiquet).

A l'hora de treballar a l'aula esta àrea hem de potenciar en elles/ells mateixes/os un debat que porte a una reflexió sobre per què tant xiquetes com xiquets poden acomplir les mateixes activitats, ara siguen esportives —com ara tasques domèstiques—, ara siguen professionals. Açò és important fomentar-ho ja que l'alumnat de hui serà la població adulta del demà que serà qui trencarà amb els estereotips i mites que encara hui perduren.

Hem de donar-los els recursos necessaris per resoldre conflictes, dins i fora l'aula, que tinguen a veure amb les diferències de gènere; per exemple: explicant-los que els hòmens no acomplixen algunes activitats (com ara bomber) per ser més forts, sinó que tant dones com hòmens poden arribar a ser-ho perquè es preparen, tant físicament com

intel·lectualment per a això. De la mateixa manera que al primer cicle el paper de la família era important, ja que és una altra microsocietat, al segon cicle també es requereix la participació de l'ambient familiar que sovint sol influir en estes diferències de gènere.

Per entendre que en una societat tant dones com hòmens som iguals, l'empatia n'és el millor mode de desenvolupament. Els xiquets es posen en la situació d'una dona en una societat actual, mentre que les xiquetes ho fan en el paper de l'home; així veuen elles i ells estes diferències de gènere més directament.

Tercer cicle: A estes edats les relacions entre grups són més intenses, es van consolidant, sent d'esta manera per a l'alumnat de gran importància. Es van creant grans vincles afectius entre els grups ja siguen mixtos o del mateix sexe. L'amistat cobra gran importància a esta etapa. A vegades el desenvolupament físic de la persona influïx en les seues relacions socials.

Els mitjans de comunicació (televisió, ràdio, premsa, Internet....) tenen una gran influència sobre els preadolescents, creant prejuís, equívocs sobre els diferents aspectes de la vida i en concret sobre els estereotips femenins i masculins, de violència de gènere. Per treballar estos temes a l'aula és important que el professional conega la problemàtica social i tinga una opinió crítica objectiva sobre la forma de tractar estos temes a través dels mitjans de comunicació. Així podrà transmetre una reflexió sobre allò que el preadolescent hi veu, llig i sent, fomentant el pensament crític de l'alumnat.

Per dur-ho a terme el professional podria aportar una mateixa notícia (de violència de gènere, discriminació de gènere, llenguatge sexiste ...) tractada en diferents mitjans de comunicació per veure diferents punts de vista a l'hora de donar la notícia i l'ús del llenguatge utilitzat.

Per tal de trencar amb els mites sobre violència de gènere i desmitificar rols femenins i masculins, cal que el mateix alumnat se n'adone de l'existència i veja la necessitat canviar eixos patrons culturals, formant així, una futura població adulta crítica amb visió de necessitat de canvi.

ÀREA DEL LLENGUATGE

Cita: “Les paraules s'encasten com a cireres dins la nostra pensa i prefiguren moltes de les nostres idees. En el fons, i com deia Heidegger, no som nosaltres els que parlem a través del llenguatge sinó el llenguatge el que parla a través de nosaltres.” (A. García Heidegger).

Esta àrea porta un desenvolupament transversal a la resta de les àrees i a tots els cicles. Tan important és crear un pensament crític sobre els temes de gènere com aplicar-ho en el teu dia a dia i que l'alumnat des de primer de primària a sisé veja com cosa quotidiana l'ús d'un llenguatge més integrador.

Hauríem de partir de la creença general sobre el gènere masculí com a llenguatge universal, mentre que el gènere femení es limita al llenguatge particular. Este fet té més connotacions en el desenvolupament de la identitat personal i social, de manera que els protagonistes de les accions són els xiquets, tenint sempre un patró de referència amb què identificar-s'hi, reforçant així el seu autoconcepte, l'autoestima.

Açò implica que les xiquetes són en molt poques ocasions anomenades com a protagonistes de les accions tenint menys patrons de referència amb què identificar-s'hi.

La conseqüència que en podria derivar és una menor autoestima en les xiquetes ja que a través del llenguatge són “invisibles”.

Algunes recomanacions i propostes:

- **Utilització de genèrics reals — noms col·lectius:**

Per exemple: les víctimes, el poble, la gent, l'electorat, etc ...

D'esta manera	S'ha d'evitar
El veïnat	Els veïns
La població valenciana	Els valencians
La ciutadania	Els ciutadans
A l'adolescència	Els adolescents
La infància	Els xiquets

- **Utilització de conceptes abstractes:**

Per denominar oficis o càrrecs, retolar despatxos, títols, etc..

D'esta manera	S'ha d'evitar
Equip coordinador	Els coordinadors
La redacció	Els redactors
Titulació: Llicenciatura en	Els titulats, llicenciats
La tutoria	Els tutors
Direcció	Cap

- **Eliminar els articles:**

D'esta manera	S'ha d'evitar
Professionals d'ensenyança demanen	Els professionals d'ensenyança demanen
Estudiants es manifesten	Els estudiants es manifesten
Qui dispose de targeta	Aquells que disposen de targeta

- **Substituir masculí genèric per verb en tercera persona:**

D'esta manera	S'ha d'evitar
Recomanem que utilitze la seua targeta	Es recomana als usuaris de la targeta

- **Altres exemples:**

D'esta manera	S'ha d'evitar
Natural de	Nascut a
Noms i cognoms..	Sr. /Sra.
Minoria, majoria	Pocs, molts

“En definitiva, no es tindrà encara que buscar fórmules i alternatives com si foren regles matemàtiques. Precisament l'estreta relació que existix entre el llenguatge i el pensament ens va a anar modificant nostre llenguatge en la mesura que ens fem conscients que l'usem incorrectament i, d'altra banda, anirem sent més conscients d'això en la mesura que fem l'esforç de realitzar modificacions en la forma d'expressar-nos.”

“El llenguatge, més que paraules. Propostes per a un ús no sexiste del llenguatge.” E. MAKUNDE. (Institut Basc de la Dona).

GLOSSARI

Androcentrisme: Suposa considerar els hòmens com el centre i la mesura de totes les coses. Dins una societat androcèntrica es pren el masculí com a model que s'ha d'imitar. Els hòmens hi són considerats el subjecte de referència i les dones com a sers dependents i subordinats a ells.

Autoconcepte: S'utilitza per referir-se al coneixement que té el subjecte de “si mateix”, a l'autoconeixement. Fa referència també a tot allò que pensem que som. (Rogers, 1987).

Autoestima: Es referix a l'avaluació que el subjecte fa de si mateix. Implica l'establiment d'una relació entre els nivells d'aspiracions i els èxits aconseguits pel subjecte.

Coeducació: procés d'interrelació entre persones o grups que té com a finalitat potenciar el desenvolupament complet de la personalitat, suprimint els prejudis vinculats al gènere. Esta finalitat exigix la superació del sexisme cultural i ideològic, i a més totes aquelles situacions de desigualtat de la dona.

Conflicte: entenem una inadequada gestió de les diferències entre persones, grups o estructures socials, per mitjà del qual estes diferències s'afirmen o perceben com a interessos, valors i/o aspiracions incompatibles.

Discriminació: és una conducta de menyspreu o rebuig de persona o grups basats en els estereotips i els prejudis, la qual considera diferents —i a més inferiors— determinades persones pel fet de pertànyer a un grup o a una categoria social.

Emoció: estat d'ànim caracteritzat per una commoció orgànica consegüent a impressions dels sentits, idees o records, la qual produïx fenòmens viscerals que percep el subjecte emocionat, i que tot sovint es traduïx en gests, actituds o altres formes d'expressió.

Empatia: És l'actitud més important per a l'escolta. Per a Marshall Rosenberg, l'empatia consisteix en una comprensió respectuosa d'allò que experimenten els altres.

Estereotips: Són les creences o pensaments que distorsionen o “etiqueten” les conductes i característiques de persones o grups humans. Estes creences són fruit de l'aprenentatge social de la família, l'escola i els mitjans de comunicació, i es generalitzen de manera acrítica a totes les persones que formen part d'eixe grup social (minories, dones o altres col·lectius).

Fembrisme: comportament de desviació envers els hòmens.

Feminisme: Doctrina, teoria i moviment social que propugna la consideració de les dones com a sers humans complets, subjectes individuals de drets i deures, i s'oposa a la discriminació per raó de sexe (per haver nascut femella) o de gènere a causa de les atribucions culturals com a dona.

Gènere: Es referix al conjunt de trets adquirits en el procés de socialització, que diferencien dones i hòmens dins una societat. Són les responsabilitats socials, pautes de comportament, valors, gusts, temors, activitats, expectatives, etc, que la cultura assigna de forma diferenciada a hòmens i dones. És la manera de ser dona o ser home dins una cultura determinada. I allí es deriven necessitats i requeriments diferents de dones i hòmens per al seu desenvolupament i realització personal.

Igualtat – desigualtat – diferència: “La igualtat s'entén com una relació d'equivalència, en el sentit que els subjectes tenen el mateix valor, i precisament per això són “iguals”. Ara és necessari ressaltar que equivalència no vol dir identitat, sinó més prompte homologació; tampoc és la mateixa cosa desigualtat que diferència. La igualtat admet diferències, però no —com és obvi— desigualtats. Mentre que la desigualtat suposa discriminació i privilegi, la diferència implica semblança recíproca o diversitat entre coses d'una mateixa espècie, la qual cosa permet distingir les unes de les altres, sense que això implique necessàriament discriminacions ni privilegis de cap tipus, ni ontològics ni polítics. És a dir, la diferència pot ser, i de fet, ha sigut utilitzada com a punt de suport per a la desigualtat. Per això és una cosa que no té fonament. Dret diferencial de tindre l'un o l'altre sexe, de ser d'una o altra raça, de tindre més o menys

força física, etc ... no se'n segueix lògicament la necessitat d'un tracte desigual dels subjectes així diferenciats”.

Igualtat de gènere: La igualtat de gènere s'entén com una relació d'equivalència en el sentit que les persones tenen el mateix valor, independents del seu sexe, i que per tant són iguals.

Igualtat d'oportunitats entre dones i hòmens: Fonamentat en el principi d'igualtat, es referix a la necessitat corregir les desigualtats que existixen entre dones i hòmens en la societat. Igualtat no és identitat, sinó una relació d'homologació entre subjectes diferents i perfectament discernibles. La idea de la igualtat està vinculada a la d'equivalència, una relació entre dos persones que no prejutge per a res i que cultiven idèntics valors, sinó que estos valors diferents es convaliden amb un barem que els homologa.

Llenguatge: utilització de les paraules per a expressar les idees. Qualsevol mitjà que s'empra per a expressar les idees.

Masclisme: comportament de desviació envers les dones.

Procés de socialització: procés interactiu a través del qual el xiquet satisfà les seues necessitats bàsiques, alhora que assimila els motius, valors, normes, coneixements ... del seu grup social. És un procés pel qual la societat transmet el seu patrimoni social i cultural. La socialització, és un procés d'intercanvi i d'interacció entre l'individu i la societat. Respon a una forma particular d'organitzar les relacions entre els gèneres.

Segregació al mercat laboral: Es referix a la concentració de les dones en determinades ocupacions i / o famílies professionals que, generalment es caracteritzen per tindre condicions d'ocupació poc satisfactòries, baixos salaris i poques oportunitats de formació contínua i adquisició de qualificacions afegides. Són, per tant, ocupacions feminitzades, font de desigualtats al mercat laboral, ja que el valor associat a aquells i la remuneració n'és menor. La segregació pot ser horitzontal quan la concentració es produïx en determinades ocupacions / famílies professionals; i vertical, quan les dones es concentren als llocs de baixa responsabilitat.

Sexisme: Designa les actituds que introduïxen desigualtat i jerarquització per raó de sexe negant a la dona privilegis, pel simple fet de ser dona i atribuint-li característiques negatives.

Sexe: S'utilitza la paraula “sexe” per a designar característiques estrictament biològiques, que no tenen per què determinar ni els comportaments ni la psicologia de les persones.

Transversalitat: Integrar la perspectiva de gènere dins el conjunt de polítiques. Integrar sistemàticament les situacions, prioritats i necessitats respectives de dones i hòmens en totes les polítiques, amb vista a promoure la igualtat entre dones i hòmens i recórrer a totes les polítiques i mesures generals amb el fi específic d'aconseguir la igualtat, tenint en compte activament i obertament, des de la fase de planificació els seus efectes en les situacions respectives d'unes i altres quan s'apliquen, supervisen i avaluen.

Violència de gènere: La violència contra les dones està vinculada al desequilibri en les relacions de poder entre els sexes dins els àmbits social, econòmic, religiós i polític, a pesar de tots els esforços de les legislacions a favor de la igualtat. Constituïx un atemptat contra el dret a la vida, a la seguretat, a la llibertat, a la dignitat i a la integritat física i psíquica de la víctima i tot això suposa, per tant, un obstacle per al desenvolupament d'una societat democràtica. La violència que patixen les dones compren quatre modalitats, que van des de l'agressió física –amb resultat de mort en multitud d'ocasions—, a la violència sexual, la psicològica i l'econòmica.

Violència domèstica: És el tipus de violència que es produïx dins l'àmbit familiar i comprén: la violència física (considerada esta com qualsevol acció no accidental que provoque o pugua provocar dany físic, malaltia o risc de patir-la), violència psíquica, violència sexual, econòmica, la corrupció (com a conductes desviades antisocials o desadaptades que impedixen la integració social de la dona), l'explotació laboral i la mendicitat.

BIBLIOGRAFIA

- Altable, Charo:** Educación sentimental y erótica para adolescentes. Miño y Dávila, Madrid 2000.
- Altable, Charo:** Penélope o las trampas del amor. Nau Llibres, València 1998.
- Alvarez Ramiro, J.:** Cuando el problema es la solución. Desclée De Brouwer. Bilbao 1998.
- Askew, S. y Ross, C.:** Los chicos no lloran. El sexismo en educación. Paidós, Barcelona 1991.
- Audiencia Provincial de Alicante:** ¿Qué debe hacer una mujer maltratada ante una agresión? Guía para profesionales ante el maltrato e informativa para mujeres maltratadas. Generalitat Valenciana y Bancaja, València 2002.
- Ayuntamiento de Valencia:** I Pla Municipal per a la Igualtat d'oportunitats entre Dones i Hòmens. Ajuntament de València, Març 2001.
- Barragán, F. (coord.):** Violencia y Currículo. Un programa para la mejora de las relaciones interpersonales y la resolución de conflictos. Ed. Aljub, Màlaga 2001.
- Cerezo Ramirez, F.:** Conductas agresivas en la edad escolar. Aproximación teórica y metodológica. Propuestas de intervención. Pirámide, 1999.
- Cornelius, H. y Shoshana, F.:** Tú ganas /Yo gano. Cómo resolver conflictos creativamente. Gaia Edicions, Madrid 1998.
- Day, J.:** Visualización creativa para a niños. Los libros del comienzo, Madrid 1995.
- Goleman, D.:** Inteligencia emocional. Kairós, Barcelona 1997.
- Gómez, M^a T, Mir, V. y Serrats, Mª G.:** Propuestas de intervención en el aula. Técnicas para lograr un clima favorable en la clase. Narcea, Madrid 2000.
- Greenberg, L. y Paivio S.:** Trabajar con les emociones en Psicoterapia. Paidós Ibérica, Barcelona 2000.
- Greenberg, L.:** Emociones: Una guía interna. Desclée De Brouwer, Bilbao 2000.
- Lledó Cunill, Eulalia.** El sexismo y el androcentrismo en la lengua: análisis y propuesta de cambio. ICE. Universidad Autónoma de Barcelona.
- Lledó Cunill, Eulalia.** Uso del lenguaje en el mundo laboral. Nombrar a la mujer, describir la realidad: la plenitud del discurso. EMAKUNDE.
- Manent, G.:** El niño y la relajación. Mandala, Madrid 1992.
- Meana Suarez, Teresa.** Porque les palabras no se las lleva el viento. Por un uso no sexista de la lengua. Ajuntament Quart de Poblet.

Miedzian, M.: Chicos son, hombres serán. Cómo romper los lazos entre masculinidad y violencia. Horas y horas editorial, Madrid 1996.

Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales: Propuesta práctica de intervención integral en el ámbito local contra la violencia hacia las mujeres. Federación española de municipios y provincias, Junio 2000.

Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales: Serie de Cuadernos de Educación No Sexista. Instituto de la Mujer, Madrid 2001.

Ortega Ruiz, R. (coord.): Educar la convivencia para prevenir la violencia. A. Machado Libros, Madrid 2000.

Papalia, Diane E. y Olds Sally. Procesos psicológicos básicos.

Papalia, Diane E. y Olds Sally. Psicología del desarrollo. De la infancia a la adolescencia. University of Pennsylvania.

Rosenberg Marshall, B.: Comunicación no violenta. Urano, Barcelona 2000.

Sanz, J.: Los vinculos amorosos. Kairós, Barcelona 1995.

Sastre, G. y Moreno, M.: Resolución de conflictos y aprendizaje emocional. Una perspectiva de género. Gedisa, 2002.

Sofías: Escuelas y educación. Horas y horas editorial, Madrid 2002.

Tomé, A. y Rambla, X.: Contra el sexismo. Coeducación y democracia en la escuela. Ed. Síntesis. ICE. UAB, Barcelona 2001.

Vopel Klaus, W.: Manual para el animador de grupos. Teoría y praxis de los juegos de interacción. CCS, Madrid 1995.

BIBLIOGRAFIA PAGINES WEB

w.w.w.mtas.es/mujer/publiedu/Fuetes/nombra.pdf (Ministerio de Administraciones Públicas)

w.w.w.nodo50.org/mujeresred/lenguaje.html (Varios textos. Recomendada).

MATERIAL REALITZAT PER :

PEDAGOGUES:

Carrillo Amors, Eva.

López Pérez, Lorena.

TREBALLADORES SOCIALS:

Gimeno Giménez, Marta.

Maroto Delgado, Olga.

Martín Torrér, Beatriz.

Martínez Herraiz, Sandra.

Murillo Gracia, Carmen.

DIRIGIT I SUPERVISAT PER:

Sabina Navarro.

Directora del Pla Municipal per a la Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Hòmens.
Regidoria de Benestar Social i Integració.

Miguel Puchalt.

Cap de Secció de Projectes Educatius. Regidoria de Educació i Universitat Popular.

València, Març del 2005

PLA **miq**
Pla Municipal per a la
Igualtat d'Oportunitats
entre Dones i Hòmens